

est: quia non oportet quod omne tangens immutetur ab eo quod tangitur, nisi in his quae agunt et patiuntur ab invicem, ut in 1 de Generatione (text. 34) dicitur; et haec sunt quae in materia conveniunt; unde orbis lunae non immutatur ab igne contingente; et ideo stultum est dicere, quod essentia divina inquinatur rebus immundis, quibus per operationem applicatur.

Divisio secundae partis textus.

Ostendo quod Deus est ubique, hic excludit a Deo duo quae creaturam consequuntur in loco existentem, scilicet localitatem et motum; et dividitur in partes tres: in prima parte proponit quod intendit, scilicet divinam essentiam neque moveri neque localem esse; in secunda ostendit haec duo omni creaturae convenire, ibi: *Duobus namque his modis dicitur in Scriptura aliquid locale, in tertia probat utrumque a Deo removeri, ibi: Fateamur (1) itaque divinam naturam pro immensitate sui nusquam deesse. Secunda pars in duas: in prima ostendit localitatem omni creaturae convenire, vel per circumscriptionem et definitionem, sicut corpori; vel per definitionem tantum, sicut spiritui. Ostendit etiam corpori duplicem motum convenire, scilicet per tempus et locum; spiritui vero alterum, scilicet motum per tempus; in secunda inquirat, utrum etiam motus per locum spiritui conveniat, ibi: *De mutatione, vero loci magna inter conquirentes disceptatio versatur*; et circa hoc tria facit: in prima ponit aliorum opinionem, et eorum rationem; in secunda determinat illam rationem, ibi: *Sed ut supra diximus, dupliciter dicitur res esse localis; tertio ponit opinionem suam, et confirmat eam, ibi: Sunt ergo spiritus creati (2) in loco.**

*Fateamur itaque divinam naturam pro immensitate sui nusquam deesse. Hic probat duo praedicta a Deo removeri; et circa hoc tria facit: primo ostendit propositum per auctoritates; secundo movet objectionem et solvit, ibi: *Ad hoc autem solet opponi sic; tertio epilogat ea quae dixerat, ibi: Jam sufficienter demonstratum esse videtur, quomodo omnia dicantur esse in Deo, et Deus in omnibus.**

QUAESTIO III.

Hic etiam duplex est quaestio. Prima de loco Angeli. Secunda de motu ipsius; quia de immutabilitate Dei, et qualiter ipse ubique est, supra, quaest. 2, art. 1, hujus dist., expeditum est; de motu autem et loco corporum non pertinet ad theologum tractare sed ad naturalem.

Circa primum tria quaeruntur: 1.º utrum Angelus sit in loco; 2.º utrum unus Angelus possit esse in pluribus locis simul; 3.º utrum plures Angeli possint esse in uno loco.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum Angelus sit in loco.

(1 p., qu. 32, art. 1; et quod 1, art. 4.)

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Angelus non sit in loco. Dicit enim Boetius (in

(1) *At. fatentur.*

(2) *At. Nunc ergo Spiritui sancto crea i etc.*

lib. de Hebdomada, cap. 1): *Communis est animi conceptio apud omnes sapientes incorporalia in loco non esse. Sed Angeli sunt incorporei et immateriales, ut Dionysius dicit (cap. 7 cael. Hier.). Ergo Angeli non sunt in loco.*

2. Praeterea, ei quod omnino absolutum est a situ et dimensione, non debetur locus nisi per accidens, sicut patet de materia prima. Sed essentia Angeli omnino est absoluta a situ et dimensione, sicut omnes ponunt, qui eos incorporeos dicunt. Ergo non debetur sibi locus nisi per accidens. Sed per accidens non est in loco, nisi assumpto corpore. Ergo videtur quod quando non assumit corpus, non sit in loco.

3. Si dicas, quod est in loco per operationem suam. — Contra, quidquid convenit alicui per aliquid oportet illi convenire per quod convenit; ut si animal est in loco per corpus, oportet corpus in loco esse. Sed operationi nunquam per se attribuitur esse in loco. Ergo Angelus per operationem in loco esse non potest.

4. Praeterea, si per operationem conveniat sibi esse in loco, non nisi in quantum operatur circa locum aliquem. Sed Angeli non operantur semper circa corporalia. Ergo aliquando non alicubi essent. Nec ubique sunt, quia hoc Dei proprium est. Ergo nusquam sunt: quod videtur absurdum.

5. Praeterea, si Angelus est in loco per operationem suam, ergo et definitive est in loco; quia operatio sua ad locum definitur; et determinatur. Sed similiter aliqua operatio Dei definitur ad locum aliquem, extra quem illam operationem non exercet, ut patet in suscitatione alicuius mortui. Ergo videtur quod etiam Deus definitive esset in loco.

6. Praeterea, philosophi etiam posuerunt operationes intelligentiarum esse circa ea quae sunt hic; nec tamen dixerunt intelligentiam in aliquo loco esse; immo Plato posuit ideas nec infra caelum nec extra caelum esse, quia in loco non sunt, ut in 3 Physic. (text. 49) dicitur. Ergo nec per operationem Angeli in loco esse dicuntur.

Sed contra est quod in collecta dicitur: *Angeli sancti tui habitent in ea, qui nos in pace custodiant.* Damascenus etiam dicit (lib. 1 orth. Fid., cap. 17), quod ubi operantur ibi sunt; et multis aliis auctoritatibus facile est probare.

Solutio. Respondeo dicendum, quod circa hoc triplex est opinio.

Una opinio est philosophorum, quod intelligentiae vel Angeli nullo modo sunt in loco; ponunt enim quod intelligentia est quaedam essentia desnudata a materia et ab omnibus conditionibus materialibus, et quod intelligentia movet orbem per animam conjunctam ipsi orbi, sicut desideratum ab ipsa; et ideo nullam applicationem ad corpus vel ad locum habet, quia non immediate operatur circa aliquid corpus. Haec autem opinio haeretica est: quia secundum fidem nostram, ponimus Angelos immediate circa nos operari.

Et ideo alii dicunt, quod ipsi Angeli, etiam quantum ad essentiam suam, debetur locus a Deo; et quod non est intelligibile Angelum esse, nisi locus esset: dicunt tamen, quod Angelus non est in loco circumscriptive, sed definitive, quia determinatur ad locum aliquem sic quod est in hoc loco ita quod non in alio; cum enim essentia eius finita sit eo quod creatura est, oportet intelligere quod sit determinata ad locum aliquem. Sed ista

est valde rudis probatio, quia procedit ex aequivo-catione finis. Cum enim dicitur essentia Angeli finita, accipitur finis pro fine essentiae et virtutis, secundum quod etiam definitio terminus dicitur; et non pro fine dimensionis. Locus autem dicitur finiens vel finitus secundum terminos quantitatis dimensionis. Finis autem secundum utramque acceptionem, nullam commensurationem et proportionem habet; unde non oportet ut quod est finitum in essentia, ad terminos loci finiatur. Et praeterea quod aliquid determinetur ad locum aliquem, hoc non est nisi in quantum per aliquem modum applicatur ad locum illum, et non ad alium. Haec autem applicatio vel intelligitur secundum situm aut contactum, vel secundum formam, vel secundum operationem aliquam. Secundum formam, sicut anima est in corpore; quo modo Angelus in re locali esse non potest, cum non sit actus corporis. Secundum determinatum situm, sicut punctus in linea quam determinat; quo modo Angelus in loco non est, quia essentia eius omnino a situ absoluta est. Secundum contactum, sicut in loco est corpus. Contactus autem dicitur dupliciter: proprie et metaphorice. Proprie tangere est, habere ultima simul; et patet quod hoc Angelus convenire non potest. Tactus autem metaphorice est per actionem, sicut dicitur contristans tangere; et iste tactus Angelo potest convenire.

Relinquitur ergo quod Angelus definiri vel determinari non potest ad locum aliquem, nisi per actionem et operationem. Et ista est tertia opinio, quae ponit Angelum esse in loco in quantum alicui loco per operationem applicatur. Et hoc confirmatur auctoritate Gregorii Nazianzeni (1), qui hoc expresse dicit; unde etiam subjungit, quod cum deberemus dicere, hic operatur, abusive dicimus, hic est.

Et ideo hanc opinionem sequendo, quae rationabilior videtur, dico, quod Angelus et quaelibet substantia incorporea non potest esse in corpore vel in loco nisi per operationem, quae effectum aliquem in eo causat. Hoc autem contingit multipliciter. Substantia enim spiritualis potest alicui conferre non quidem esse, sed aliquid ad esse superadditum; et sic Angelus est in loco, in quantum operatur circa aliquid corpus locatum, vel motum vel lumen, vel aliud hujusmodi; cui tamen esse non confert. Aliquando vero substantia spiritualis dat per operationem corpori esse; non tamen suum esse, sed aliud; et hoc modo Deus est in omnibus creaturis quibus dat esse, sed non suum. Aliquando autem dat corpori ipsum suum esse; sed hoc contingit dupliciter: quia esse et esse actus formae, et est actus hypostasis. Unde substantia spiritualis potest conferre rei corporali esse suum in quantum est actus formae, ut sic forma ipsius efficiatur; et hoc modo anima est in corpore: aut secundum quod est actus hypostasis et non formae; et hoc modo humana natura in Christo assumpta est ad

esse divinae personae, quia facta est unio in hypostasi et non confusio in natura.

Ad primum ergo dicendum, quod locus est nomen mensurae; unde esse in loco proprie significatur ut esse in mensura; et sic nulli rei incorporeae convenit in loco esse, scilicet ut in loco: sed tamen alicui rei incorporeae convenit esse in loco, non ut in loco, sed sicut operans in operato, vel sicut forma in materia. Unde etiam Angelus localis dicitur non nisi secundum quid, in quantum scilicet habet aliquid simile rei locali, ut scilicet determinetur ad hunc locum potius quam ad illum.

Ad secundum dicendum, quod esse in loco ut in loco, non convenit Angelo nisi per accidens, in quantum scilicet corpus assumptum, vel corpus cui per operationem applicatur, in loco est; sed esse in loco ut operans in operato, convenit Angelo etiam per se, secundum quod per se in loco operatur; sicut etiam materia prima per se est in loco aut in loco ut pars; et sicut punctus per se est in loco ut terminus, non ut locatum.

Ad tertium dicendum, quod operatio etiam Angeli non est in loco ut locatum, sed ut perfectio locati: quia operatio agentis semper est perfectio patientis, in quantum hujusmodi.

Ad quartum dicendum, quod hoc non reputo inconveniens quod Angelus sine loco possit esse et non in loco, quando nullam operationem circa locum habet: nec est inconveniens ut tunc nusquam vel in nullo loco esse dicatur; sicut etiam non est inconveniens quod nullo colore coloratus dicatur. Sed hoc tamen non est imaginabile, quia imaginatio continuum non transcendit.

Ad quintum dicendum, quod Angelus definitive in loco est per operationem suam. Deus autem non: quia operatio ipsius Dei, etsi determinata sit ad locum in quantum transit super operatum, non tamen in quantum exit ab operante, quia ita operatur hic quod etiam alibi; sed Angeli operatio definita est ad locum utroque modo, quia ipse non operatur alibi quam hic, ut infra, art. seq., dicitur.

Ad sextum dicendum, quod operans non oportet esse in operato, vel applicari sibi, nisi circa quod immediate operatur. Philosophi autem ponebant, quod operatio intelligentiae non pervenit ad ea quae sunt hic nisi mediante motu orbium, et ad orbem non nisi mediante anima eius, quam in orbe esse dicebant. Et ideo sequitur intelligentiam omnino absolutam a corpore et a loco esse.

ARTICULUS II.

Utrum Angelus possit esse in pluribus locis.

(1 p., qu. 32, art. 2.)

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Angelus possit simul in pluribus locis esse. Quodlibet enim corpus est magis determinatum ad locum quam Angelus. Sed aliquid corpus est simul in pluribus locis, sicut corpus Christi in pluribus altaribus. Ergo multo fortius Angelus simul in pluribus locis esse potest.

2. Praeterea, quando Angelus assumit corpus, constat quod immediate movet quamlibet partem eius: alias motus inordinatus fieret, et dissimilis motui animalis. Sed Angelus est ubicumque immediate operatur. Ergo Angelus est in singulis partibus illius corporis: et ita videtur quod sit simul in pluribus locis.

(1) Immo Nyssen., serm. A sive tract. de Anima sub fine, ut inter eius opera videre est, Tom. 1, aut, ut alii citant, lib. 2 Philosophiae suae. Sed ejusmodi libri quos refertur scripsisse, nec titulo illo inter opera eius extant. Nemesio potius tribuendi sunt, et sub eius nomine cum alia inscriptione Tom. 2 Bibliot. Graec. PP. referuntur, velut tractatus de natura hominis, in 45 capita distributus, quorum tertio, quod inscribitur de anima, haec habet. Perperam autem prius velut ex Gregorio Nazianzeno in Thomae textu notabatur, nec ad marginem quidquam (*Ex edit. P. Nicolai*).

5. Praeterea, caelum empyreum debetur Angelis secundum opus contemplationis. Sed quando operantur hic circa nos, non desunt contemplari. Ergo simul sunt hic et in caelo empyreo; et ita in pluribus locis.

4. Praeterea, omne agens cuius virtus excedit illud in quod operatur, potest etiam circa aliud operari. Sed virtus Angeli excedit hoc corpus circa quod operatur. Ergo potest etiam in alio operari: et ita potest in pluribus locis esse; sed ubi operatur, ibi est.

Sed contra, Damascenus dicit (1 Fid. orth., cap. 5), quod dum sunt in caelo, non sunt in terra; et ita videtur quod non sint simul in pluribus locis.

Praeterea, in littera ponitur et probatur Angelus definitive in loco esse. Sed quod est in pluribus locis, ad nullum locum est definitum vel determinatum. Ergo Angelus non est in pluribus locis.

Solutio. Respondeo dicendum, quod circa hoc sunt diversae opiniones.

Quidam enim dixerunt, quod Angelus potest esse in pluribus locis simul, sed non ubique, sicut Deus; corpus autem in uno loco tantum est. Sed hoc reputatum est pro errore a Magistris: quia sequeretur quod Angelus nec definitive nec circumscriptive in loco esset.

Unde alii dicunt, quod Angelus est in loco indivisibili: quia ponunt quod essentiae Angeli secundum se debetur locus; unde, quia essentia eius indivisibilis est, oportet quod locus eius sit indivisibilis. Sed iste error contingit eis, quia non possunt imaginationem transcendere, ut intelligant aliquid indivisibile, nisi sicut habens situm in continuo.

Et ideo dicendum est, quod Angelus est in uno loco tantum; sed ille locus potest esse divisibilis vel indivisibilis, aut magnus vel parvus, secundum quod operatio eius immediate ad magnum vel parvum terminatur. Unde si immediate operetur circa totam domum, tota domus respondet sibi sicut unus locus, ita quod in qualibet parte erit; sicut etiam dicimus quod anima est in qualibet parte corporis. Et dico immediate, quia si Angelus moveret lapidem ex cuius motu multa alia moverentur, non operetur quod esset nisi ubi est primum motum; sicut patet etiam in motore corporali, quem necesse est tangere solum id quod movetur ab eo. Ideo autem dico quod non potest esse in pluribus locis simul, quia est naturae finitae, et per consequens virtutis finitae. Impossibile est autem quod ab una virtute finita procedat nisi una operatio. Operatio autem una est quae terminatur ad unum operatum: et ideo oportet quod operatum Angeli sit unum, circa quod immediate operatur. Unde sicut anima non est simul in pluribus corporibus, ita nec Angelus in pluribus locis. Deo autem soli convenit in pluribus et in omnibus locis esse, quia ipse virtutis infinitae est; et quamvis operatio eius sit una secundum quod est in ipso, quae est ipsemet; tamen effectus operationis sunt infiniti, in quantum ipse est principium dans esse, et per consequens creans omnia alia quae ad esse sunt superaddita. Unde est in omnibus non solum sicut in uno operato, sed sicut in pluribus, quia etiam ea per quae distinguuntur res in quibus operatur, ab ipso sunt.

Ad primum ergo dicendum, quod corpus Christi non habet, in quantum est corpus, nec in quantum Divinitati unitum, quod sit in pluribus locis;

sed habet hoc ratione consecrationis et transubstantiationis, in quantum diversi panes qui in ipsum transubstantiantur sunt in diversi locis; et quia substantia panis transit in corpus Christi manentibus accidentibus, ideo manet quantitas utriusque panis, et per consequens locus utriusque: et idem contingeret in quidquid aliud panis divina virtute transubstantiaretur.

Ad secundum dicendum, quod totum illud corpus assumptum comparatur ad Angelum sicut unum indivisibile ubi, prout circa ipsum est una operatio. Unde quamvis sit in qualibet parte ipsius assumpti corporis, non oportet quod sit in pluribus locis.

Ad tertium dicendum, quod operatio est quasi medium inter operans et operatum: unde potest considerari vel secundum quod exit ab operante, vel secundum quod terminatur ad operatum. Operationi autem Angeli non debetur locus secundum quod exit ab essentia eius quae secundum se absoluta est, sed secundum quod obiectum ad quod terminatur: et ideo operationi contemplativae Angeli non debetur aliquis locus corporeus, cum obiectum contemplationis spirituale sit et ideo caelum empyreum non est de necessitate contemplationis; sed assignatur contemplationi per congruentiam, in quantum locus ille sanctificatus est ad gloriam beatorum, sicut etiam contemplationis dicitur magis esse locus Ecclesia, quam forum. Unde non oportet quod quodcumque contemplatur, sit in caelo empyreo.

Ad quartum dicendum, quod virtus Angeli quamvis excedat hoc operatum excessu quantitatis discretivae, quia non potest nisi circa unum operari, sive illud sit magnum sive parvum.

ARTICULUS III.

Utrum plures Angeli possint esse in uno loco.
(1 p., qu. 52, art. 5.)

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod plures Angeli possint simul esse in uno loco. Magis enim est repletivum loci corpus quam spiritus. Sed ubi est corpus, potest esse Angelus. Ergo multo magis non impeditur quin possit esse ubi est alius Angelus.

2. Praeterea, secundum Augustinum (cont. epistolam fundamenti, cap. 16, et de Immort. animae cap. 16), anima est in qualibet parte corporis. Sed daemones et Angeli, quamvis non illabantur mentibus, illabantur tamen corporibus, ut sancti dicunt. Ergo videtur quod Angelus et anima possint esse in eodem loco, et eadem ratione videtur quod Angelus et Angelus.

3. Si dicas, quod hoc non potest esse ne sequatur confusio. — Contra, majori distinctioni magis repugnat confusio. Sed magis distinguitur spiritus creatus a spiritu increato, quam spiritus creatus a spiritu creato. Cum igitur sine aliqua confusione sint ubi ipse Deus est, intra quem currunt ubique etiam mittantur, ut in littera dicitur; videtur etiam quod duo Angeli simul esse possint.

4. Praeterea, sicut Angelus operatur circa corpus, ita etiam operatur circa Angelum; quia superiores inferiores illuminant, ut dicit Dionysius (cap.

8 cael. Hier.). Sed per hoc quod operatur circa locum, dicitur esse in loco: ergo per hoc quod operatur circa Angelum, dicitur esse in Angelo; et ita videtur quod duo Angeli in uno loco esse possint.

Sed contra, sicut se habet corpus ad esse circumscriptive in loco, ita et Angeli ad esse definitive. Sed duo corpora non circumscribuntur eodem loco. Ergo nec duo Angeli definiuntur ad unum locum.

Praeterea, unius corporis non sunt duae animae; et tamen anima substantialis spiritualis est, sicut et Angelus. Ergo videtur quod nec duo Angeli in uno et eodem loco esse possint.

Solutio. Respondeo dicendum, quod locus potest sumi proprie et metaphorice. Locus metaphorice dicitur locus spiritualis Angeli, scilicet ipse Deus qui ad similitudinem loci continet; et sic omnes Angeli, immo omnia entia, sunt in uno loco, scilicet in Deo, qui omnia continet. Sed sic non loquimur de loco, sed de loco proprie dicto, qui est locus corporalis. Et sic dico, secundum communem opinionem, quod plures Angeli non possunt simul in uno loco esse. Cujus ratio accipienda est ex parte operationis secundum quam Angelus in loco esse dicitur: quia, secundum Philosophum (in 4 Physic., text. 51), tunc pulcherrime unumquodque definitur, quando per definitionem manifestatur natura rei, et demonstrantur omnes proprietates consequentes, et solvantur omnes dubitationes incidentes. Secundum hoc ergo dicendum est quod impossibile est idem secundum idem pati et moveri a diversis agentibus vel moventibus, si utrumque sit perfectae virtutis ad inducendum effectum illum. Sed hoc contingit quando plures movent in virtute unius moventis, quorum quilibet est imperfectum movens, sicut patet in trahentibus navim; et hoc ideo quia ab agente perfecto patiens ducitur in actum perfectum, quo habito, non remanet in potentia ad suscipiendum aliquid plus. Cum igitur unus Angelus agens in virtute imperii divini sit sufficientis virtutis ad educendum in actum totum illud quod virtute divina operandum est circa aliquod corpus supra aetna naturales, ad quorum operationes non mittuntur Angeli, non potest esse quod circa idem operatum conveniant immediate operationes duorum Angelorum; et ideo non possunt esse in eodem loco: quia alter eorum superflueret. Unde etiam Philosophi ex Arist. (12 Metaph. text. 48), uni orbi non attribuerunt nisi unum motorem.

Ad primum ergo dicendum, quod non impedit repletio loci quin plures Angeli simul in uno loco esse possint; sed confusio operationum, quae quodammodo redundaret in confusionem virtutis et essentiae.

Ad secundum dicendum, quod anima est in corpore ut forma dans esse, et operans operationes naturales; sed Angelus est in corpore ut operans operationes supernaturales; et ideo nulla confusio operationum fit; quia non est unius rationis operatio. Et per hoc etiam patet responsio ad tertium; quia Deus est in rebus ut dans omnibus esse, et operans in qualibet virtute operante; et ideo alterius rationis est operatio ipsius Angeli; unde non sequitur confusio.

Ad quartum dicendum, quod, sicut communiter dicitur, Angelus illuminans non operatur intra essentiam Angeli, quia non est causa esse ejus; et lumen receptum in esse ejus non recipitur; et ideo

S. Th. Opera omnia. V. 6.

dicitur quasi exterius operari per modum suggerentis. Et similiter, quamvis effectus Angeli non recipiatur intra esse corporis cuius non est causa, recipitur tamen intra dimensiones ejus, ratione cuius Angelus intrinsece corpori dici potest; non autem animae nec Angelo; unde non sequitur quod sit in Angelo vel cum Angelo in uno loco.

QUAESTIO IV.

Deinde quaeritur de motu Angeli; et circa hoc tria quaeruntur: 1.º utrum Angelus moveatur; 2.º utrum pertranseat medium motu suo; 3.º utrum motus ejus sit in tempore, vel in nunc.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum Angelus moveatur.
(1 p., qu. 55, art. 1.)

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Angelus non moveatur. Quia, secundum Philosophum (3 Physic., text. 9), motus est actus imperfectus; quia est actus existens in potentia, in quantum huiusmodi. Sed Angelus est perfectus, et praecipue beatus. Ergo non moveatur.

2. Praeterea, quidquid movetur, aliqua specie motus movetur. Sed enumeratis omnibus speciebus motus et mutationis, patet quod nulla convenit Angelo, nisi forte alteratio loci et mutatio; non enim augetur vel diminuitur, cum non sit quantus; nec iterum generatur et corrumpitur, cum in ipso non sit contrarietas ut per se corrumpatur (quia nihil per se corrumpitur nisi ratione contrarietatis) et sit per se subsistens, ut non corrumpatur per accidens; quia id quod corrumpitur per accidens, corrumpitur ad corruptionem ejus in quo est sicut in subiecto. Sed non movetur alteratio, vel loci mutatione. Ergo nullo modo movetur. Quod autem nullo modo alteretur, sic probatur. Sicut enim probat Philosophus (in 7 Physic., text. 20), alteratio non est nisi circa qualitates sensibiles, et circa sensibilem partem animae. Sed haec ab Angelo remota sunt. Ergo Angelus non alteratur. — Similiter videtur quod non movetur secundum locum. Quia omnis motus localis videtur esse propter aliquam indigentiam. Sed Angelus, praecipue beatus, nullus est indigens. Ergo localiter non movetur.

3. Praeterea, si moveatur secundum locum, moveatur ergo de A in B; et sit B illud in quod primo mutatur. Ergo cum moveatur, aut est in A, aut in B, aut est in utroque. Sed in A non movetur, quia ibi incipit moveri, et principium motus non est motus; nec iterum in B movetur, quia ibi mutatum est. Nihil autem simul movetur et mutatum est. Ergo oportet quod dum movetur, sit simul in utroque. Sed non potest esse simul in duobus locis totus, ut probatum est, art. 2, quaest. praeced. Ergo oportet quod sit partim in A et partim in B. Ergo est divisibilis; quod est inconveniens.

4. Si dicas, quod non movetur per se in loco, sed secundum accidens. — Contra, quidquid movetur per accidens in loco, movetur ad ejus motum in quo est. Sed Angelus est in eo in quo operatur. Ergo movetur per accidens ad motum ejus. Sed sicut illud in quo est Angelus, movetur, ita illud in quo est Deus. Ergo et Deus movebitur secundum locum; quod est inconveniens:

59

quia Deus nec per se nec per accidens movetur, ut in 8 Physic. probatur. Ergo et eadem ratione Angelus nec per se nec per accidens movebitur.

3. Praeterea, ea quae de Deo vel de Angelis metaphorice a sanctis exponuntur, non sunt eis simpliciter attribuenda. Sed Dionysius (13 cap. cael. Hierar.) exponit ascensum et descensum Angelorum inter metaphorica. Ergo videtur quod motus localis non sit simpliciter Angelo attribuendus.

Sed contra, quod est proprium alicui, sibi soli convenit. Sed immutabilitas, ut supra, distinct. 8, quaest. 5, art. 1, dicitur esse, Dei proprium est. Ergo Angelo non convenit. Potest ergo moveri.

Praeterea, omne quod est hic et ibi, et non simul, movetur secundum locum. Sed Angelus simul non est in duobus locis, ut habitum est. Cum igitur unus et idem Angelus invenitur in Scripturis operari in diversis locis, et ita esse (quia ubi operatur ibi est), sicut de Gabriele legitur Luc. 1, qui annuntiavit Zachariae in templo, et Mariae in Nazareth, videtur quod Angelus secundum locum moveatur.

Solutio. Respondeo dicendum, quod triplex motus Angeli invenitur a sanctis traditus. Primus motus est secundum illuminationes a Deo in mentem Angeli descendentes, qui quidem metaphorice motus dicitur; et hunc tradit Dionysius in 4 cap. de div. Nomin., et distinguit eum per tres species, scilicet in motum circularem, rectum et obliquum. Motus autem circularis Angeli dicitur secundum quod lumen intellectuale descendit originaliter a Deo in intellectum Angeli; et per illud lumen intellectus Angeli ascendit in contemplationem Dei; et sic est motus ab eodem in idem, et est uniformis, in quantum lumen illud non egreditur intellectus simplicitatem. Motus autem rectus dicitur quando Angelus lumen a Deo receptum inferioribus tradit quasi secundum rectam lineam. Sed motus obliquus dicitur prout consideratur exitus luminis a Deo in mentem Angeli, et deinde reflectitur lumen illud ad inferiora, quibus lumen suum tradit, per quod non redeuntur in Angelum sicut in finem, sed in Deum; et talis motus est quasi compositus ex recto et circulari, sicut motus qui esset per chordam et arcum ab eodem in idem. Obliquatur enim motus iste prout rececit ab uniformitate recepti luminis, quod similiter non est in secundis Angelis sicut in primis. Secundus motus est per tempus; quem assignat ei Augustinus, ut habetur in littera; et quia tempus, est mensura successivorum, ideo omnem successionem nominat motum per tempus. Invenitur autem successio in intellectu Angelis: quod sic patet. Omnis intellectus qui cognoscit diversa per diversas species, non potest simul actu illa cognoscere, ut ex praedeterminatis patet, dist. 25, quaest. 1, art. 2. Intellectus autem Angeli potest cognoscere res dupliciter, sive duplici specie: scilicet vel in consideratione Verbi, quod est una similitudo omnium rerum; et sic simul potest multa videre: vel per species innatas vel concretas rerum, quae sibi inditae sunt, quae plures plurimum sunt; unde oportet quod secundum illas species non cognoscat plura simul. Unde secundum hoc est successio in intellectu Angeli; et ista successio largo modo dicitur motus. Differt tamen a motu proprie dicto in duobus ad minus. Primo, quia non est de potentia in actum, sed de actu in actum. Secundo quia non est continuus: conti-

nus enim motus est ex continuitate ejus super quod est motus, ut in lib. 5 Physic. (text. 54), probatur. Sed inter duas species intellectus non est continuatio, sed successio tantum; et haec eadem successio motus dicitur; et similis ratio est de successione affectionum. Tertius motus est secundum locum, qui etiam in littera attribuitur eis auctoritate Ambrosii et Bedae. Et quia moveri in loco sequitur ad esse in loco, ideo eodem modo convenit Angelo moveri in loco sicut esse in loco: et utrumque est aequivoco respectu corporalium. Dicitur enim Angelus esse in loco in quantum applicatur loco per operationem; et quia non simul est in diversis locis, ideo successio talium operationum per quas in diversis locis esse dicitur, motus ejus vocatur. Unde sicut conceptiones intellectus consequenter (1) se habent sine continuatione, ita et operationes ejus; unde motus localis Angeli non est continuus; sed ipsae operationes ejus consequenter se habentes circa diversa loca, secundum quas in illis esse dicitur localis motus, successivae dicuntur (2).

Ad primum ergo dicendum, quod motus, proprie sumendo, semper est existens in potentia; sed aliquando improprie ipsa operatio rei dicitur motus ejus, ut intelligere et sentire; et tunc motus est actus perfecti, ut in 5 de Anima (cap. 28) dicitur. Quod autem operatio a motu differat, patet ex 10 Ethic. (cap. 4); et sic sumitur motus a Dionysio (cap. 4 de div. Nom.), scilicet per operationem quantum ad primum modum, qui tripartitus est, secundum eam. Sed duo alii modi motus ponunt aliquam imperfectionem in Angelo, quae tamen non repugnat beatitudini. Imperfectio autem potest attendi si comparatur ad Deum, qui uno et eodem, scilicet essentia sua, simul omnia videt et simul ubique est; in quo Angelus deficit a perfectione ejus; et ideo de loco in locum transit quantum ad tertium modum motus ejus, et de intellectu ad intellectum quantum ad secundum.

Ad secundum dicendum, quod primus motus Angeli non reducitur in aliquam speciem motus; est enim metaphorice dictus, quia non est transitus de uno in aliud, cum Angelus semper in receptione divini luminis permaneat; sed secundus motus habet aliquam similitudinem cum motu alterationis.

Et quod obijcit, quod alteratio est secundum sensibiles qualitates; dicendum, quod verum est quando passio, quae in intellectu alterationis includitur, proprie sumitur prout dicit transmutationem materialem abijcientem a substantia; sed secundum quod passio large sumitur pro qualibet receptione, prout etiam intelligere pati quoddam est, ut in 5 de Anima dicitur, sic etiam alteratio est in intellectualibus operationibus, secundum quod dicitur in 5 de Anima quod exire de otio in actum est novum genus alterationis. Sed tertius motus habet similitudinem cum motu locali. Nec oportet quod sit propter indigentiam suam, sed propter indigentiam nostram; non dico sicut propter finem ultimum; sicut etiam est de motu eaeli, cujus finis ultimus non est generatio inferiorum corporum secundum Philosophum, cum nihil sit

(1) *Al. convenienter.*

(2) *Al. sic esse dicuntur: Item ejus esse patet.*

propter vilis se; sed ultimum intentum est assimilatio ad Deum, cujus similitudinem consequitur in hoc quod suo modo causa inferiorum efficitur; sicut etiam ultimus Angeli finis circa nos operantis est ut divinam similitudinem consequatur, Deo cooperando in reductione inferiorum in Deum, ut Dionysius dicit (cap. 5 cael. Hierar.).

Ad tertium dicendum, quod illa ratio concluderet, si motus Angeli poneretur continuus sicut motus corporis; quia oporteret quamlibet partem motus esse motum, et ita oporteret quod hoc quod est in aliquo signo, non esset pars motus, sed pars motus esset in dimittendo unum locum et intercipiendo alium conjunctum continue; unde oporteret quod partem esset in uno et partem in alio, et sic moveretur. Sed quia motus Angeli localis non est positus esse continuus, ideo non oportet quod pars illius motus sit motus; et ideo nec in A movetur, nec in B movetur, licet A et B sint partes ejus; sed successio horum quod est esse in A et esse in B, motus ejus vocatur; sicut plane patet, si attendatur motus ejus vel secundum intellectum vel secundum affectum; quia ipsa successio affectionum motus ejus dicitur.

Ad quartum dicendum, quod praedicto modo movetur Angelus per se secundum locum, secundum quod etiam per se est in loco operando. Sed si accipiatur motus in loco per modum corporalis motus, sic non movetur in loco nisi per accidens ad motum corporis assumpti. Nec tamen oportet quod Deus per accidens in loco moveatur; quia nihil movetur per accidens moto eo in quo est, nisi definitive sit in eo, ita quod non in alio; sicut anima movetur per accidens moto toto corpore, et non mota manu tantum.

Et per hoc etiam patet solutio ad quintum; quia motus localis, secundum quod est corpus, non convenit Angelo nisi metaphorice; sed aequivoco loquendo de motu, convenit ei proprie, ut dictum est.

ARTICULUS II.

Utrum Angelus in suo motu de necessitate transeat medium. — (1 p., qu. 55, art. 1; et quol. 1, art. 1.)

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Angelus de necessitate transeat medium in suo motu. Quia, sicut dicitur in 5 Physic. (text. 22), medium est in quod prius venit quod mutatur quam in quod mutatur ultimum. Si ergo Angelus movetur de A in C, et B sit medium, oportet quod prius veniat in B quam in C, et ita oportet quod medium transeat.

2. Praeterea, moveatur Angelus de A in C, et B sit medium; cum est in C, mutatum est. Sed ante omne mutatum praecedat moveri, ut in 6 Physic. (text. 61) probatur. Ergo prius movebatur quam venire in C. Sed in A non movebatur, quia erat locus indivisibilis Angeli; et in indivisibili non est motus. Ergo oportet quod moveatur in B, et ita oportet quod transeat medium.

3. Praeterea, Angelus cum est in A, non est in C. Oportet ergo, si postmodum sit in C, quod vel essentia sua de novo creetur ibi et hic corrumpatur, vel quod per medium transeat. Sed primum est impossibile. Ergo oportet quod per medium transeat.

4. Si dicas, quod cum Angelus sit naturae intellectivae, potest transire de uno in aliud sine hoc quod pertranseat medium, sicut et cogitatio; contra. Successio cogitationum est per species, quae aequaliter sunt ipsi intellectui praesentes et propinquae, et non magis species loci medi quam extremi. Sed Angelus in uno loco existens non habet omnia loca praesentia; sed propinquior est sibi unus locus quam alius. Ergo videtur quod oporteat quod prius veniat ad medium quam ad extremum.

5. Sed contra, ut 6 Physic. (text. 15) dicitur, et per se patet, omne quod movetur, prius pertransit locum aequalem quam majorem. Sed Angelo indivisibili non est locus aequalis nisi indivisibilis et punctalis. Ergo si movetur, oportet quod transeat punctum antequam lineam. Sed inter quaelibet duo puncta sunt infinita puncta; infinita autem non contingit transire. Ergo si oportet Angelum motum media pertransire, nunquam veniet de principio unius lineae, quantumcumque parvae, in finem ejus.

6. Praeterea, eadem ratio est de uno medio et de omnibus. Sed omnia non potest pertransire, quia sunt infinita, ut probatum est, art. 1, quaest. 2 hujus dist. Ergo nec aliqua; et ita videtur quod semper veniat de loco in locum, non pertranseundo medium.

Solutio. Respondeo dicendum, quod circa hoc sunt duae opiniones. Quidam enim dicunt, quod Angelus transit de loco in locum non pertranseundo medium; alii dicunt, quod pertransit medium in suo motu; et utrique, ut credo, verum dicunt secundum aliquid. Dico enim, quod Angelus potest transire de loco in locum ita quod transeat omnia media; et potest esse quod transeat de loco ad locum sine hoc quod sit in aliquo medium; et potest esse quod sit in aliquibus, et aliquibus non; cujus ratio ex praedictis, hac dist., quaest. 5, art. 2, sumitur. Dico enim, quod essentia Angeli secundum se absoluta est ab omni loco, et non definitur ad locum nisi per operationem; non autem per operationem secundum quod exit ab essentia, sed secundum quod terminatur ad operatum in loco. Unde quando operatur circa hunc locum, ab essentia sua (cum non sit ex se determinata vel obligata ad locum illum, sed indifferenter se habens ad omnia, in quantum in se est), potest egredi operatio statim ad locum proximum vel remotum; nec operatio ad distans dependet ab operatione ad propinquum. Unde secundum quod habet aliquid operari vel in omnibus mediis locis vel in aliquibus vel in nullo, secundum hoc potest pertransire omnia media vel quaedam vel nullum.

Ad primum ergo dicendum, quod obiectio nulla est, si addatur quod Philosophusmet addit. Dicit enim, quod *medium est in quod primo venit continue mutatum*. Angeli autem motus non est continuus, ut dictum est, art. 1, hujus quaest.

Ad secundum dicendum, quod ante quodlibet mutatum, est moveri; sed tamen diversimode est in motu Angeli et in motu corporis. Quia in motu corporis mutatum esse non est pars moveri (1),

(1) *Idest, totū moveri.*

sed terminus ejus; unde totum moveri praecedat mutatum esse; et ideo oportet praesupponere ante id in quod dicitur mutatum esse, aliquid in quo moveatur. Sed in motu Angeli qui non est continuus, mutatum esse est una pars motus, ultima scilicet; et prima pars est unde incipit moveri; et neutra pars est motus, sed successio utriusque. Unde moveri praecedat mutatum esse, sicut totum in discretis partem.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procederet in illis quae per essentiam suam sunt determinata ad ubi: quod non contingit in Angelo: unde motus ejus est secundum operationes tantum, quae sunt hic et ibi successive.

Ad quartum dicendum, quod dictum illud non est usquequaque sufficiens; quia per hoc quod Angelus intelligit hoc et illud, non dicitur esse hic et ibi; quia existens in uno loco, potest intelligere id quod est in alio loco. Sed accedit ad veritatem, in quantum successio operationum sequitur successione quae est in intellectu.

Ad quintum dicendum, quod Angelus potest pertransire per omnia media; non tamen oportet quod numeret infinita puncta existentia in linea: quia locus in quo est Angelus, non semper est indivisibilis, sed quandoque divisibilis, ut dictum est, in corp. art.: et cum nullum spatium finitum dividatur in infinita divisibilia actu accepta, constat quod omnia media pertransire potest.

Ad sextum dicendum, quod non est eadem ratio de omnibus mediis; quia media possunt accipi divisibilia, et haec finita sunt; vel indivisibilia quae infinita sunt, et pertransiri, si actu numerentur, non possunt. Et praeterea in uno mediolorum locorum habet aliquid operari, et non in alio. Unde sequitur quod per aliquod medium transeat, et non per aliud.

ARTICULUS III.

Utrum Angelus moveatur in instanti.

(1 p., qu. 35, art. 5; et quol. 9, art. 9, et 11, art. 14.)

Ad tertiam sic proceditur. 1. Videtur quod Angelus moveatur in instanti. Mutatio enim Angeli secundum locum, est simplicior qualibet mutatione corporali. Sed aliqua mutationes corporales sunt in instanti, ut in 6 Physic. (text. com. 68). Commentator dicit sicut illuminatio, generatio, corruptio, et huiusmodi. Multo ergo fortius mutatio Angeli.

2. Praeterea, mutetur Angelus de A in B, sicut in quod primo mutatum est (dicitur autem illud primum mutatum esse quod est locus continuus loco in quo prius erat); et si mutatur in tempore, sit tempus in quo mutatur C. Si ergo istud tempus mensurat illum motum, oportet quod in ultimo nunc temporis sit in termino motus secundum quod est in B. Relinquitur ergo quod in toto tempore praecedente ultimo nunc aut est tantum in A, aut est partim in A et partim in B. Sed non partim in utroque, quia indivisibilis est. Ergo in tempore illo erit totus in A. Sed cum omne tempus sit divisibile, in qualibet tempore est accipere prius et posterius. Ergo in priori et posteriori parte illius temporis Angelus erit in A: ergo quiescit in A: quia potest de eo dici, quod in A est nunc et prius; quod est quiescere. Motus ergo An-

geli pars erit quies ejus; quod est inconveniens. Et, quod plus est, sequitur quod tempus illud in quo positus est in moveri non mensurat motum ejus, sed quietem. Ergo videtur quod nullo modo in tempore moveatur.

3. Praeterea, si moveatur in tempore, moveatur, ut dictum est, art. praec. de A in B; in tempore C. Ponatur ergo quod per idem spatium moveatur quoddam corpus, scilicet F, quod movebitur in majori tempore, scilicet D: quia Angelus est majoris virtutis quam corpus, et secundum quod additur ad virtutem moventis sic oportet quod diminuat de tempore motus: quia major virtus in minori tempore movet, ut in 6 Physic. (text. 15) dicitur. Sed cum omne tempus finitum proportionem habeat ad quodlibet tempus finitum, accipitur proportio duorum temporum, scilicet temporis C, in quo moveatur Angelus, et temporis D, in quo moveatur corpus, sicut proportio tripli ad subtripulum; quia non differt, quatenusque sit. Accipiat etiam aliud corpus quod excedat ipsum, scilicet secundum virtutem in tripla proportione, et sit G. Inde sic. Secundum excessum virtutis moventis est diminutio in tempore motus. Sed G excedit D in tripla proportione. Ergo et tempus in quo moveatur G per idem spatium, erit minus quam D in tripla proportione. Sed hoc est tempus C, in quo moveatur Angelus. Ergo in eodem tempore et aequali movebitur virtus corporalis et virtus Angeli, etiam si ponatur Angelus moveri velocius quantumcumque potest. Et similis ratio potest accipi ex parte mobilium, secundum quorum etiam proportionem diminiuit et augetur tempus motus, ut habetur ex 4 Physic. (text. 15). Ergo cum hoc sit impossibile, videtur quod Angelus in tempore non moveatur.

4. Praeterea, omne tempus est divisibile. Si igitur moveatur Angelus de A in B in aliquo tempore, in medio illius temporis alicubi erit. Sed non est in A, quia ibi erat in principio temporis; nec in B, quia ibi erat in fine temporis; et dum moveatur, in duobus instantibus non est in eodem ubi, ut probatur in 6 Physic. (text. 52). Unde cum in uno in instanti sit in A vel in B, in alio instanti non potest esse in eodem. Ergo in instanti quod est medium temporis, erit in medio spatii. Sed non necessario transit medium, ut supra dictum est, art. praec. Ergo motus ejus non est in tempore.

5. Sed contra, omnis motus et mutatio habet prius et posterius: quia habet duos terminos, quorum unus consequitur aliud. Sed numerus prioris et posterioris in motu est tempus, ut habetur in 4 Physic. (text. 11). Ergo omnis motus mensuratur tempore: ergo et motus Angeli.

6. Praeterea, moveatur Angelus de A in B. Ant in eodem instanti est in A et in B, aut in diversis. Si in eodem, tunc erit simul in duobus locis, quod est improbatum; et praeterea tunc non moveretur ad B, quia nihil moveatur ad id in quo est. Si autem in diversis, ergo est designare duo instantia, in quorum uno est in A, et sit C; et in altero in B, et sit illud D. Inde sic. Motus Angeli est inter D et C. Sed inter quaelibet duo instantia est tempus medium, ut probatur in 6 Physic. (text. 26, 35 et 33). Ergo motus Angeli erit in tempore.

7. Si dicas, quod illa duo nunc succedunt sibi sine aliquo medio, sicut dictum est de operationi-

bus, Contra, moveatur Angelus de A in B, ita quod in hoc instanti quod est C, sit in A, et in hoc instanti quod est D, sit in B. Item ponatur quod aliquod corpus sit G, et moveatur similiter de A in B, et incipiat simul moveri cum Angelo, scilicet in C. Inde sic. Angelus citius pervenit ad B, quam corpus G. Ergo in instanti D corpus nondum pervenit ad B; sed erit extra B. Et sit ille locus R. Inde sic. G moveatur de A in R, et in tempore CD. Sed spatium AR est divisibile. Dividatur ergo in puncto H. Inde sic. Corpus illud, scilicet G, in instanti C est in A et in instanti D est in R. Ergo H erit in aliquo alio instanti medio inter illa duo, et sit illud N. In N ergo Angelus vel erit in A vel in B, vel in medio. Sed non in A, quia sic in duobus instantibus esset in eodem ubi; et eadem ratione non est in B. Ergo oportet quod in instanti N sit in medio: et sic semper procedens, invenitur inter quaelibet duo instantia instans et tempus. Ergo oportet quod motus Angeli sit in tempore continuo.

8. Si dicatur, quod in motu Angeli non est assignare ultimum instans in quo sit in A, quia in A est in toto tempore, et in B est in termino temporis, (Inter tempus autem et terminum temporis non est assignare medium, sicut etiam dicit Philosophus (in 8 Physic. text. 11), in mutationibus naturalibus, ut quando aliquis moveatur de albedine in nigredinem, est designare duo tempora, in quorum primo est album, et in secundo est nigrum, et instans quod contingit duo tempora, tenet se cum sequenti tempore; unde in eo est nigrum; unde non fuit invenire ultimum nunc, in quo esset album, sed ultimum tempus in cuius termino erit non album) Si inquam sic dicatur, Contra, omnis motus qui non est semper, medius est (1) inter duas quietes, quarum una est in termino a quo est motus, altera in termino ad quem est motus. Sed sicut instans ad quod terminatur motus tenet se cum quiete sequente; ita instans a quo incipit motus, tenet se cum quiete precedente, ut patet quando aliquid moveatur de albedine in nigredinem; quia sicut in fine temporis quod mensurat motum est nigrum, ita in principio temporis est album. Ergo ex hoc patet quod omnis quies trahit ad se et nunc praecedens, et nunc sequens. Inde sic arguo. Angelus qui moveatur de A in B, ut dicitur, in tempore CD, est in A. Ergo quiescit ibi: quia, ut probatur in 6 Physic. (text. 67, 68, 69 et 70), quidquid est in tempore in aliquo uno ubi, quiescit ibi. Sed ubi est aliquid quiescens in tempore, est et in termino temporis. Ergo in D, quod est nunc ultimum temporis, erit Angelus adhuc in A, et non in B, ut ponebatur.

Praeterea, omne tempus causatur a motu, ut patet ex 4 Physic. (text. 128 et seq.). Sed Angelus in A non moveatur, nec iterum habet ordinem ad aliquem motum priorem, per cuius tempus sua quies mensuretur. Ergo nihil est dictum, quod Angelus sit in A in tempore.

Solutio. Respondeo dicendum, quod cum omnis mutatio habeat duos terminos qui non possunt esse simul (quia omnis mutatio est incontingens (2), ut dicitur in 1 Physic., text. 44), oportet cuilibet motui vel mutationi adesse successione ex hoc quod

non possunt duo termini esse simul; et ita terminus (1), quod est numerus successione ratio. Sed hoc diversimode in diversis contingit. Quandoque enim terminus motus est mediatus principio motus, vel secundum medium quantitatis dimensionis, sicut est in motu locali corporum et in motu augmenti et diminutionis, vel secundum medium quantitatis virtualis cuius divisio attenditur secundum intensiorem et remissionem alicuius formae, sicut in alteratione qualitatibus sensibilium; et tunc tempus per se ipsum motum mensurat: quia ad terminum successive pervenitur, eo quod divisibilis est. Quandoque vero terminus ad quem, non est mediatus termino a quo, sicut est in illis mutationibus in quibus est mutatio de privatione in formam, vel e converso, ut in generatione et corruptione, et illuminatione, et in omnibus huiusmodi: et in istis etiam mutationibus oportet annexum esse tempus, cum constet materiam non simul esse sub forma et privatione, nec aere esse simul sub luce et tenebris. Non autem ita quod exilus vel transitus de uno extremo in aliud fiat in tempore; sed alterum extremorum, scilicet primum quod in mutatione abiecit, est conjunctum eidem motui vel alterationi (sicut in generatione et corruptione), vel motui locali solis (sicut in illuminatione), et in termino illius motus est etiam terminus mutationis. Et pro tanto mutatio illa dicitur esse subito, vel in instanti, quia in ultimo instanti temporis, quod mensurat motum praecedentem, acquiritur illa forma vel privatio, cuius nihil prius inerat. Et in illo instanti dicitur generatum esse, non autem proprie generari: quia omne quod generatur, generabatur (2), ut in 6 Physic. (text. 33) probatur. Unde omnes tales mutationes instantaneae sunt termini cuiusdem motus; ut in 6 Physic. (ibidem), Commentator dicit. Motus autem Angeli non potest esse terminus alterius motus. Unde oportet quod sit in tempore, et non in instanti. Sed dico, quod tempus istud est aliud a tempore quo mensuratur motus caeli et aliorum corporalium: quod sic probatur. Nullus motus mensuratur per motum caeli, nisi qui est ordinatus ad ipsum. Unde etiam probant Philosophi (1 de Cael., text. 90), quod si essent plures mundi, oporteret esse plures primos motus, et plura tempora. Unde cum motus Angeli nullum ordinem habeat ad motum caeli, et praecipue si motus ejus dicatur processio operationum, ut dictum est, art. 1 istius quaest., oportet quod non mensuretur tempore quod est mensura primi mobilis, sed alio tempore, cuius temporis naturam ex natura motus accipere oportet. In tempore enim est aliquid quasi formale, quod tenet se ex parte quantitatis discretae, scilicet numerus prioris et posterioris; et aliquid materiale, per quod est continuum, quia continuitatem habet ex motu in quo est sicut in subiecto et primo mensurato, scilicet motu caeli, ut dicitur 4 Physic. (text. 99). Motus autem ille habet continuitatem ex magnitudine. Unde cum motus Angeli non sit continuus (quia non est secundum necessitatem conditiones habens magnitudinis per quam transit, sicut est in illis quae sunt sic nata in loco esse ut coram sub-

(1) *Al. omittitur* medius est

(2) *Al. in* contingens.

(1) *Nicolaus*: et ita per consequens adesse tempus.

(2) *Al. additur*, et generabitur.

stantia sit commensurata terminis loci, scilicet corporibus), sed per successione operationum, in quibus nulla est ratio continuitatis; ideo tempus illud non est continuum, sed est compositum ex *nunc* succedentibus sibi ut numerus ipsarum operationum succedentibus sibi tempore vocetur, sicut ipsa successio operationum dicitur motus; et quot sunt operationes ex quibus componitur motus secundum diversa loca, tot erunt *nunc*, ex quibus componitur tempus. Et hoc etiam consonat ei quod Philosophus dicit in 6 Physic. (text. 4), quod ejusdem rationis est indivisibile moveri, et tempus componi ex *nunc*, et motum ex momentis, et lineam ex punctis: quia quamvis linea sit continua, per quam Angelus transit, non tamen est continuus secundum quod refertur ad motum Angeli, qui diversa *ubi* non continuatim pertransit.

Ad primum ergo dicendum, quod omnes illae mutationes quae instantaneae dicuntur, sunt termini motus; quod non contingit in motu Angeli, ut dictum est, in corp. art.

Ad secundum dicendum, quod tempus illud in quo movetur de A in B, compositum est ex duobus instantibus; et in uno instanti est in A, et in alio in B. Unde non oportet quod in altero eorum quiescat; quod oporteret de necessitate, si tempus esset continuum.

Ad tertium dicendum, quod non potest accipi aliqua proportio temporis in quo movetur corpus, ad tempus in quo movetur Angelus; quia tempus quo movetur Angelus, non est divisibile divisione continui, sed discreti in plura instantia finita; in tempore autem quo movetur corpus, sunt infinita instantia in potentia; et ita nulla est proportio, sicut nec infiniti ad finitum.

Ad quartum dicendum, quod tempus istud quo Angelus movetur, divisibile est in duo, quae non copulantur ad unum communem terminum, cum hoc tempus non sit continuum. Unde non sequitur quod in medio instanti sit in medio spatio: quia non est necessarium accipere medium instans.

Sed quia ex aliis rationibus videtur concludi, quod motus ejus sit in tempore continuo, ideo ad eas respondendum est.

Dicendum ergo ad quintum, quod omnis motus habet prius et posterius; sed diversimode: quia in motu continuo accipitur prius et posterius vel respectu duorum temporum copulatarum ad unum *nunc*, vel respectu duorum *nunc* includentium unum tempus; in mutationibus autem instantaneis est prius ipsum tempus mensurans motum praecedentem, cui adiungitur alterum extremorum, et posterius ipsum *nunc*, quod mensurat terminum motus; et ideo inter duo extrema non cadit medium, sicut nec inter tempus et *nunc*. In motu autem Angeli prius et posterius sunt duo *nunc* succedentia, inter quae nullum est medium tempus continuans.

Ad sextum dicendum, quod hoc quod inter duo

nunc sit tempus medium, consequitur tempus ratione continuitatis; quia haec est passio communis omni continuo. Continuitatem autem habet ex motu. Unde cum motus Angeli non sit continuus, ratio non sequitur.

Ad septimum dicendum, quod si ponatur motus Angeli et corporis simul incipere, quando Angelus erit in alio termino secundum aliud instans sui temporis, corpus etiam erit in alio termino secundum aliud instans sui temporis. Inter duo autem instantia temporis istius corporis est tempus medium in eo quod motus ejus est continuus; unde est ibi signare medium instans. Sed inter duo instantia Angeli non est tempus medium. Unde nec medium instans oportet ibi signari; sed contingit signari, si in tribus locis successive sit; quia ita etiam tempus ex tribus *nunc* componitur; unde unum erit medium; et illa duo instantia possunt includere omnia instantia temporis, cum etiam unum *nunc* aevi stans includat omne tempus; et ita non est inconveniens quod dum motus Angeli est in duobus tantum instantibus, motus corporis sit in infinitis; quamvis quantumcumque duret motus corporis, tantumdem etiam duret motus Angeli, et quamvis utrumque non sit indivisibile. Et praeterea contingit quod quando corpus est in medio instanti, Angelus in nullo loco sit, cum non sit necessarium eum semper esse in loco, ut dictum est, quaest. 3, art. 1, et ita secundum coordinationem illius temporis nullum *nunc* Angelo respondeat, sed tantum aevum.

Alia concedimus.

Expositio secundae partis textus.

Deus, inquit, omnipotens incommutabili aeternitate, voluntate, veritate semper idem, movet per tempus creaturam spiritualem. Distinctio horum motuum et ratio nominationis in 8 dist. posita est.

Sicut humus (1) aut lux ista diffunditur. Hoc ideo dicitur, quia nihil habet distensionem in loco nisi secundum quod est quantum, vel per se sicut corpora (unde ponit humum, id est terram), vel per accidens, sicut corporales qualitates, ut lux.

Una sapientia est, nec in majore major, nec in minore minor. Sapientia (2) potest dupliciter considerari: Vel per respectum ad seibiles; et sic habet unitatem in specie, etiam secundum quod est diversorum habentium: vel secundum esse quod habet in sciente; et sic differt numero in diversis: non tamen est major et minor secundum quantitatem corporis, quia non est forma situata; sed potest esse major et minor secundum intentionem certitudinis, vel secundum numerum scitorum.

(1) Al. fumus.

(2) Al. dicitur Sapientia: ponitur au em post praemissam vocem lux.

DISTINCTIO XXXVIII.

Illic redit ad propositum, repetens superiora dicta, ut addat alia.

Nunc vero ad propositum revertentes, cepto insistamus. Supra dictum est (dist. 35), quod praesentia Dei futurorum tantum est; sed omnium tam bonorum quam malorum: scientia vero, vel sapientia, non modo de futuris, sed etiam de praesentibus et futuris; nec tantum de temporalibus, sed etiam de aeternis, quia seipsum novit Deus. Hic oritur questio non dissimulanda, utrum scilicet scientia, vel praesentia, sit causa rerum; an res sint causae scientiae vel praesentiae Dei. Videtur enim praesentia Dei causa esse eorum quae ei subsunt, ac necessitatem eveniendi eis facere; quia nec aliqua futura fuisset nisi Deus ea praesecisset; nec possunt non evenire, cum Deus ea praesecisset. Si autem impossibile est ea non evenire quia praesecit sunt, videtur ergo ipsa praesentia, qua praesecit sunt, eis esse causa eveniendi. Impossibile est enim ea non evenire cum praesecit sint; quia si non evenirent cum praesecit sint, falleretur Dei praesentia. At Dei praesentia falli non potest. Impossibile est ergo ea non evenire, cum praesecit sunt. Sic ergo praesentia causa eorum esse videtur, quae praesecit sunt. Hoc item et de scientia dicitur, scilicet quod quia Deus aliqua novit, ideo scit. Cui sententiae Augustinus attestari videtur (in 15 lib. de Trin., cap. 15), sic dicens: « Non ista ex aliquo tempore cognovit Deus; sed futura omnia temporalia, atque in eis etiam quid et quando ab illo petitori fueramus, et quos et de quibus rebus vel exaudiri vel non exaudiri esset, sine initio ante praesecit. Univas autem creaturas et spirituales et corporales, non quia sunt, ideo novit; sed ideo sunt quia novit: non enim noscitur quae fuerat creaturas. Quia ergo scivit, creavit; non quia creavit, scivit. » Nec aliter scivit creata quam creanda. Non enim ejus sapientiae aliquid accessit ex eis, sed illis existentibus sicut oportebat et quando oportebat, ille manifestavit ut erat. Unde in Ecclesiastico (cap. 25, 29): « Antequam crearentur, omnia nota sunt illi, sic et postquam consummata sunt. » Ecce his verbis videtur Augustinus innuere scientiam vel praesentiam Dei causam esse eorum quae fiunt: cum dicit, ideo ea esse, quia Deus novit. Idem quoque in 6 lib. (de Trin., cap. 20), dicitur videtur, cum inquit: « Decedant et succedant tempora; non decedit aliquid vel succedit scientiae Dei, in qua novit omnia quae fiunt per ipsam. Non enim haec quae creata sunt ideo sciuntur a Deo quia facta sunt; sed potius ideo facta sunt, quia immutabiliter ab eo sciuntur. » Et hic etiam significare videtur, Dei scientiam causam eorum esse quae fiunt, dicens, non ideo Deum ea novisse quia facta sunt; sed ideo facta esse, quia novit ea Deus. Ideoque videtur Dei scientia vel praesentia causa esse eorum quae novit.

Inconvenientia ostendit quae sequuntur, si diceretur scientia, vel praesentia, causa omnium rerum quae ei subsunt.

Quod si ita est, est ergo causa omnium malorum; cum omnia mala sciuntur et praesentiantur a Deo; quod longe est a veritate. Si enim Dei scientia, vel praesentia, causa esset malorum, esset utique Deus auctor malorum, quod penitus falsum est. Non ergo scientia vel praesentia Dei, causa est omnium quae ei subsunt.

Quod res futurae non sunt causa scientiae vel praesentiae Dei.

Neque etiam res futurae causa sunt Dei praesentiae; licet enim non essent futurae nisi praesecirentur a Deo; non tamen ideo praesecirentur quia futurae sunt. Si enim hoc esset, tunc ejus quod aeternum est, aliquid existeret causa ab eo alienum, ab eo diversum; et ex creaturis penderet scientia Creatoris, et creatum causa esset increati. Origenes tamen super Epistolam ad Romanos (cap. 8) ait: « Non propterea aliquid erit quia id scit Deus futurum; sed quia futurum est, ideo scitur a Deo antequam fiat. » Hoc videtur praemissis verbis Augustini obviare. Hic enim significari videtur quod res futurae causa sunt praesentiae; ibi vero quod praesentia causa sit rerum futurarum.

Quid ex praedictis tenendum sit, cum determinatione auctoritatum.

Hanc igitur, quae videtur, repugnantiam de medio tollere cupientes, dicimus, res futuras nullatenus causam esse praesentiae vel scientiae Dei; nec ideo praeseciri vel sciri, quia futurae vel factae sunt; ita exponentes quod ait Origenes (ubi supra): « Quia futurum est, ideo scitur ex eo antequam fiat; » Id est, quod futurum est, scitur a Deo antequam fiat; neque sciretur nisi futurum esset; ut non notetur ibi causa, nisi sine qua non fieret. Ita etiam dicimus scientiam vel praesentiam Dei non esse causam eorum quae fiunt, nisi talem sine qua non fiunt; si tamen scientiam ad notitiam tantum referamus. Si vero nomine scientiae includatur etiam beneplacitum atque dispositio; tunc recte potest dici causa eorum quae Deus facit. His enim duobus modis, ut superior praesentatum est, accipitur cognitio vel scientia Dei, scilicet pro notitia sola, vel pro notitia simul et beneplacito. Hoc modo forte accipit Augustinus (15 de Trin., cap. 15) dicens: « Ideo sunt quia novit, id est, quia scientia placuit, et quia scientia disposuit. » Et hic sensus ex eo adjuvatur, quia de bonis ibi tantum agit Augustinus, scilicet de creaturis, et de his quae Deus facit; quae omnia novit non solum scientia, sed etiam beneplacito ac dispositione. Sic ergo ibi accipitur Dei cognitio, ut non modo notitiam, sed etiam beneplacitum Dei significet. Mala vero scit Deus, et praesecit antequam fiunt: sed sola notitia, non beneplacito. Praesecit enim Deus et praedixit etiam quae non est ipse facturus; sicut praesecit et praedixit infidelitatem Judaeorum, sed non fecit. Nec ideo quia praesecit, ad peccatum infidelitatis eos coegit; nec praesecisset vel praedixisset eorum mala, nisi essent ea habituri. Unde Augustinus super Iosam (tract. 35): « Deus, inquit, futurorum praesecit, per prophetam praedixit infidelitatem Judaeorum, sed non fecit neque praesecisset mala eorum, nisi ea haberent. Non enim ideo quemquam ad peccandum coegit, quia futura hominum peccata praenovit. Illorum enim praesecit peccata, non sua. Ideoque si ea quae ille praesecit, ipsorum non sunt, non vera ille praesecit. Sed quia illius praesentia falli non potest, sine dubio non alius, sed ipsi peccant quia Deus praecitator esse praesecit. Et ideo si non malum sed bonum facere voluissent, non malum facturi praeviderentur ab eo qui novit quid sit quisque facturus. » His verbis aperte ostenditur, si diligenter attendamus, praesentiam Dei non esse causam malorum quae praesecit: quia non ea praesecit tanquam facturus, nec tanquam sua; sed illorum (1) qui sunt ea facturi vel habituri. Praesecit ergo illa sola notitia, sed non beneplacito auctoritatis. Unde datur intelligi quod Deus e converso praesecit bona tanquam sua, et tanquam ea quae facturus est; ut illa praeseciendo simul fuerit ipsius notitia et auctoritatis beneplacitum.

Contra hoc quod dictum est, praesentiam Dei non posse falli, oppositio.

Ad hoc autem quod supra dictum est, scilicet praesentiam Dei falli non posse, solet a quibusdam ita opponi. Deus praesecit hunc lecturum, vel aliquid hujusmodi. Sed potest esse ut iste non legat. Ergo potest aliter esse quam Deus praesecit; ergo potest falli Dei praesentia; quod omnino falsum est. Potest equidem non fieri aliquid, et illud tamen quod praesecitum est, fieri (2). Non ideo tamen potest falli Dei praesentia; quia si illud non fieret, nec a Deo praesecitum esset fieri. Sed adhuc urgent questionem, dicentes: Aut aliter potest fieri quam Deus praesecit, aut non aliter. Si non aliter, ergo necessario cuncta eveniant. Si vero aliter, potest ergo Dei praesentia falli vel mutari. Sed potest aliter fieri; quia potest aliter fieri quam factum sit. Ita autem fit ut praesecitum est. Aliter ergo potest fieri quam praesecitum est. Ad quod dicimus, illam locutionem multiplicem facere intelligentiam, scilicet, Aliter potest fieri quam Deus praesecit, et hujusmodi: ut: Potest non esse quod Deus praesecit; et: Impossibile est non esse praesecita omnia quae fiunt, et hujusmodi. Possunt enim haec conjunctim intelligi, ut conditio sit implicita, et disjunctim. Si enim ita intelligas, non potest

(1) Al. sed etiam illorum.

(2) Al. et illud tamen praesecitum est fieri, adprobante etiam Nicolaus.